

Kronika

Vi diskriminerar inte. Men det är mödosamt att upprätthålla den trossatsen, påpekar Svante Folin.

Föreläsare utan näsa

En av våra vanligaste fördomar är att vi inte har några. Civiliserade, urbana och intellektuellt sofistikerade personer är bergfast övertygade om att de är vidsynta och toleranta jämfört med individer med apart utseende och excentriskt beteende. Att uppträda negativt gentemot så kallade avvikare, som praktiserar alternativa livsstilar, är nästan lika politiskt inkorrekt som att vara xenofob. I dagens avinstitutionaliserade värld möter vi allt oftare "befriade" mentalpatienter, grovt handikappade och socialt utslagna, vilka fritt cirkulerar i det offentliga rummet. Hur klarar vi konfrontationerna? Vågar vi möta dårens, den vanställdes eller tiggarens blick? Det är lite så och så med den anbefallna, spontana medmänskligheten.

Sanningen torde vara att vi i sådana situationer måste tygla starka känslor av obehag och rädsla. Vi är nämligen av naturen extremt emotionella och lättskrämda inför allt som uppfattas

främmande och abnormt. Människan är det mest intelligenta och just därför mest känslosamma av alla djur. Graden av emotionell irritabilitet stiger parallellt med nervsystemets tilltagande komplexitet. Ju smartare ett djur är, desto mer nervöst är det. Rättan är mer emotionell än ormen, hunden mer än rättan, schimpansen mer än hunden och vi, skapelsens krona, är de ultimata

Genom att skapa en kokong som utesluter alla stimuli som kan utlösa skräck, vrede, avund och svartsjuka, lyckas vi övertyga oss om att vi är balanserade och förnuftsstyrda varelser.

nervvraken. Tvärtemot den vedertagna uppfattningen är vuxna människor mer lättuppgjagade än barn, i den meningen att de reagerar på ett större spektrum av känsloutlösande stimuli.

Att vi förmått förtränga sakförhållandet beror på att vi med herkuliska modor lyckats skapa en social miljö där vi i minimal utsträckning drabbas av anomalier som skulle chocka vårt darriga nervsystem. Alla normala människor släpar på en enorm och övervägande omedveten etikettsbok som i detalj reglerar hur man ska bete sig i de mest skiftande situationer. Var placerar man blicken i en överbefolkad hiss, när en överordnad talar i telefon, när man ofrivilligt ertappar ett älskande par i en stadskrubb eller emottager före detta Serafimerorden ur konungens hand? Den geniale mikrosociologen Erving Goffman ägnade sitt liv åt att bena upp de rigida och oerhört komplicerade regelsystem som möjliggör vardagligt socialt umgänge utan katastrofala incidenter. Våra liv utspelas i en social miljö som är lika behårt strukturerad som Ludvig XIV:s Versailles. Genom att skapa en kokong av närmast total förutsägbarhet och uniformitet, som utesluter alla stimuli som kan utlösa skräck, vrede, avund och svartsjuka, lyckas vi övertyga oss om att vi är balanserade och förnuftsstyrda varelser. I själva verket lever vi en skyddad verkstad som gör oss än mindre toleranta mot avvikelser.

En upplyst och kritiskt tänkande universitetsstudent (utom i Umeå förstås) är övertygad om att han/hon kan ta del av en föreläsares budskap utan att fästa irrelevant avseende vid vederbörandes yttre. Låt oss då för ett ögonblick begrunda den amerikanske psykologen Hebbes tankeexperiment – ponera att gästföreläsaren är en flintskallig kvinnlig professor, en skäggig manlig dito i sommarklädnin eller helt enkelt en person utan näsa. Dessa modifieringar av det normala måste anses obetydliga. Men hur mycket av vad de sade skulle memoreras av de garanterat fördomsfria studenterna?

Kort sagt, vår illusion om att vi är rationella aktörer kan bara upprätthållas i en artificiell, socialt homogeniserad kuvös. Minsta läckage i det konformistiska höljet ger upphov till sjukdomen moralpanik.

8 januari 1998
SVANTE FOLIN

Hundarnas uppror

Anne-Charlotte Östman presenterar en produktiv och populär fransk författare.

40-åriga Begag är en mycket produktiv och uppmärksammad berättare. Han växte upp i en kåkstad utanför Lyon som son till en invandrad algerisk bonde. I *Le Gone du Chaâba* (på svenska ungefär "Killen från slummen") 1986 skildrar han sin uppväxt. Sedan dess har han publicerat ett 20-tal böcker, både fakta och fiktion. Begag har en doktorsexamen i sociologi och arbetar som forskare i invandrarfrågor.

Roman

Azouz Begag
Också hundarna
Öv: Mats Löfgren
Anamma, 1997

Dis Oualla!
Fayard 1997

Zenzela
Seuil 1997

Vi har läst om att böcker rensas ut från biblioteken i de sydfranska kommuner där Le Pens Front National sitter vid makten. Jag undrar vad *Också hundarna* har gått för öde till mötes. Det brännbara ämnet i boken är utnyttjandet av det invandrade proletariet men det vidgas till att gälla sådana allmänna existentiella frågor om makt och rättvisa som nu inte längre brukar fokuseras i litteraturen.

Dröm om en bättre värld

Också hundarna är dråpligt och effektivt berättad i den allegoriska fabelns form. Valpen César reagerar mot faderns hårda slit vid "det stora hjulet", en rydbergsk Grotte-kvarn som slukar arbetare påpiskade av grymma förmän, ett hundliv som César själv vägrar att växa in i. Han får andra hundar med sig i ett uppror mot övermakten. De drömmar om en bättre värld där såväl hundar, horor och trottoarmålare som jagas av polisen finner en värdig plats, en tillvaro där hjulen snurrar i takt med arbetarnas egen rytm. I likhet med djuren i Orwells *Djurfarman* stämmer de upp sin nya kampsång i Internationalens tecken.

César har emellertid en moderat läggning. Blodiga revolutioner sätter han sig emot. Det gäller att använda sig av huvudet och inte reagera som djur! I slutet av romanen antyds att slaget är vunnet för denna gång, men att kampen börjar om på nytt.

Erövring av språket

Den lösning på invandrarans utanförskap som Begag förespråkar innebär erövring av det franska språket, utbildning och engagemang. Denna inställning är tydlig i två nya böcker som ligger på de franska bokhandelsdisckarna.

Berättelsen *Dis Oualla!* handlar om tre pojkar och en flicka i en betongföret till Lyon. Ungdomarna träffas i trapphuset för att tillsammans långa bort därifrån. En av dem, berättarjaget Momo, har också förmågan att placera sin

Uppropet. Om en fyrfota revolution handlar Azouz Begags *Också hundarna*. Illustration av Grandville ur Les Animaux (1842).

längtan på papper. Han har börjat skriva en bok och kallas *l'intello* av de andra, ungefär *l'intello*.

Kompisen Vincent har emellertid svårt att höja sig över sina Coca Cola-rapar och en dag brister han ut i otidigheter mot en förskrämd äldre dam med hund. Detta tilltag chockerar kamraterna. De har trots allt en hederskänsla. Visserligen har Vincent det svårt med sina närapå totalt frånvarande föräldrar, men kan man inte vara föräldralös och artig ändå?

Problemet löses av författaren på ett fantasifullt och humoristiskt vis. Rader försvinner från Momos manuskript för att ta plats i Vincents mun. Vincent börjar svara på tilltal på ett civiliserat sätt, han förser sina meningar med sofistikerade konjunktivformer och stänger in sig för att arbeta med sina läxor. Momos föräldrande språk överförs med hjälp av magiska krafter till kamraternas räddning.

Att skapa nya landskap

Språket är dock för Begag inte bara ett medel att höja moralen eller att få inflytande i samhället. Det är intimt förknippat med konstens och litteraturens förmåga att skapa nya fascinerande landskap. Vincent skriver i ett avskedsbrev till sin flickvän Emilie, som han lyckats förföra på bästa Cyrano de Bergerac-manér, att han funnit skrivandets hemlighet: lyckans land. Läsaren blir osäker på om det är dit eller till det verkliga Australien som han flytt.

Zenzela är titeln på en lite längre, konstnärligt väl genomförd berättelse i romanens form. Namnet avser den tjätinna som kan orsaka jordbävningar likaväl som hon kan frammana de vidunderliga krafter som tar en förälskad pojke i besittning.

Jordbävningen drabbar den unge berättaren Farids hemby Sétif i Algeriet där fadern bygger det hus han ska återvända till när han i Frankrike jobbat ihop tillräckligt med pengar. *Zenzela* slår också till mot Farids hjärta och låter honom drabbas av kärlek till en blond *lyonnaise*, något som måste döljas för föräldrarna som hoppas mycket på att han gifter sig med en arabisk flicka.

Liksom i den förra berättelsen smyger det sig här in stråk av fantastik och magi. Farid visar sig ha profetiska gåvor som modern gör sig frän av. Vad läsaren kan reagera på hos Begag, det är att hans berättare raljerar över föräldrarnas sätt att vara och att prata. Modern är vidskeplig, fadern kan inte slita sig från TV:n. Berättaren skojar med såväl det arabiska språket som arabernas sätt att klä sig och driver med föräldrarnas hemsnickrade franska. Det är faktiskt ett osympatiskt drag i hans böcker. Begag har både en invandrar- och en klassproblematik att tamps med. Han låter sina alter egon framstå som briljanta, ambitiösa, framåtblickande, höjande sig ur ursprungsmiljön.

Valpen César har en moderat läggning. Blodiga revolutioner sätter han sig emot. Det gäller att använda sig av huvudet och inte reagera som djur!

Men språkfrågan hanteras också seriöst. När Farid får hjälpa faderns landsmän att fylla i blanketter på algeriska ambassaden reflekterar han över dem, som likt hans egna föräldrar (och Begags för den delen), varken kan läsa eller skriva. Hur utblottade är de inte på allt inflytande, vilka offer skulle de inte bli för någon som kom och propplade dem fulla med politiska slagord.

Zenzela är en humoristisk och charmfull berättelse om en ung pojkes kärleksdrömmar och sexuella uppvaknande. Visst blir han besviken men i kärleken har han livet framför sig. Det mörka och konflikthylla stråket i boken finns i förhållandet till föräldrarna och deras bakgrund. Ett symboliskt fadermod måste till för sonen ska kunna bestämma över sin egen framtid. Faderns stora sorg, det raserade huset som tillintetgör planerna på återkomsten till hemlandet, är den grymma utgångspunkten för Farids frigörelse.

ANNE-CHARLOTTE ÖSTMAN